

Advies over het beleidsplan ICT in onderwijs

Advies over het beleidsplan ICT in onderwijs

1 Situering

De Vlor kreeg op 8 maart 2007 een adviesvraag voor de nota “Competenties voor de Kennismaatschappij. Beleidsplan ICT in het onderwijs” van de minister van Onderwijs en Vorming. Met dit beleidsplan wil de minister komen tot een coherent ICT-beleid, dat alle jongeren de kans geeft om de elementaire basisvaardigheden inzake ICT te verwerven. De nieuwe vakoverschrijdende eindtermen en ontwikkelingsdoelen vormen het fundament van dat beleid. Over deze eindtermen en ontwikkelingsdoelen bracht de Raad eerder advies uit¹. In dit advies wordt daarom niet meer ingegaan op de beschrijving van de ICT-competenties zelf.

Het beleidsplan heeft betrekking op het basis-, secundair en volwassenenonderwijs en de lerarenopleiding en is gebaseerd op 5 pijlers:

- Meer deskundigheid van onderwijzend personeel;
- Een kwaliteitsvolle infrastructuur;
- Een hoger beleidsvoerend vermogen van scholen;
- Een aangepast software- en digitaal leermiddelenbeleid;
- En een ICT-monitoring die leidt tot bijsturing van het beleid.

Dit advies werd voorbereid door een werkgroep met vertegenwoordigers van de geledingen van de Algemene Raad aangevuld met twee vertegenwoordigers van elke deelraad. Het werd uitgebracht op de Algemene Raad van 26 april 2007 met eenparigheid van stemmen.

2 Advies

Het advies volgt de structuur van de beleidsnota.

Voorafgaand wenst de raad zijn pleidooi te herhalen voor een spoedige evaluatie van de bestaande set van eindtermen en ontwikkelingsdoelen. Hij vraagt ook dat de overheid voor verdere initiatieven met betrekking tot eindtermen en ontwikkelingsdoelen met al de betrokken partners overlegt en afspraken maakt.

Het beleidsplan is opgebouwd rond de nieuwe vakoverschrijdende eindtermen en ontwikkelingsdoelen, die vanaf 1 september 2007 worden ingevoerd in het basisonderwijs en de eerste graad van het secundair onderwijs. De minister geeft aan dat dit beleidsplan duidelijkheid moet scheppen over waar de overheid met ICT in het onderwijs naartoe wil, over zijn visie inzake onderwijstechnologie en de verwachtingen ten opzichte van de onderwijsactoren. De raad stelt zich vragen bij deze manier van werken. Het was wellicht beter om eerst een visie uit te werken en op basis daarvan de eindtermen op te stellen.

¹ Advies van 22 juni 2006 over de eindtermen en ontwikkelingsdoelen ICT in het basisonderwijs en de eerste graad van het secundair onderwijs

2.1 Krachtlijnen van het ICT-beleid

De Vlor onderschrijft de visie van de minister op onderwijs en technologie, namelijk die van het technologisch interactionisme. Deze visie spoort met de visie van de Vlor op de relatieve autonomie van onderwijs: onderwijs kan niet louter de speelbal zijn van de verwachtingen en behoeften van andere sectoren maar kan zelf actief ingrijpen in de vormgeving van onze samenleving. Onderwijs speelt een rol als afnemer van technologie, maar ook als ontwikkelaar van technologie vanuit een eigen (pedagogisch) project. Beide zijn belangrijk en moeten door de overheid worden ondersteund en gestimuleerd. De raad is dan ook tevreden dat de overheid initiatief neemt om ondersteunend op te treden ten opzichte van ICT-gebruik en integratie in het onderwijs. Hierbij mag niet enkel gefocust worden op het bevorderen van ICT-vaardigheden, maar moet ook kritisch en beredeneerd ICT-gebruik bevorderd worden.

Onderwijsvernieuwing

De minister ziet ICT als een hefboom voor onderwijsvernieuwing. ICT is zeker een mogelijke katalysator voor (de verspreiding van) onderwijsvernieuwing, maar de raad wenst hier toch te waarschuwen voor een al te groot optimisme. Het succes van deze katalysatorfunctie is afhankelijk van verschillende voorwaarden: scholen moeten over voldoende beleidskracht beschikken, leraren dienen voldoende professioneel te zijn, er moeten voldoende middelen en adequate infrastructuur voorhanden te zijn. Op het terrein zijn er nog erg grote verschillen tussen onderwijsinstellingen inzake gebruik en integratie van ICT, dit zowel op vlak van infrastructuur als op vlak van competenties. Een coherent ICT-beleidsplan op zich is dus onvoldoende. De overheid moet ook de noodzakelijke voorwaarden garanderen.

De minister ziet in ICT een middel om 'onderwijs flexibeler te maken door het los te koppelen van tijd en ruimte'. De raad merkt op dat vormen van afstandsleren niet toepasbaar zijn op alle opleidingen. Onderwijs heeft ook een sociale rol te vervullen, waarbij persoonlijk contact belangrijk kan zijn. Bovendien kan men er niet van uitgaan dat iedereen over een computer met internetconnectie beschikt.

Gelijke onderwijskansen

Vooreerst merkt de raad op dat er nood is aan adequaat cijfermateriaal over de zogenaamde 'digitale kloof'. Er is vandaag weinig informatie beschikbaar over de differentiële effecten inzake leerprestaties van ict-gebruik op groepen met verschillende kenmerken (bijvoorbeeld naar sociaal economische status, cultureel kapitaal, gender ...). De raad pleit ervoor om na te gaan hoe aan deze kennisbehoefte voldaan kan worden.

Onderzoek maakt duidelijk dat de meeste jongeren in hun vrije tijd meer ICT-vaardigheden verwerven dan op school. Het belang van de thuissituatie bij het verwerven van instrumentele ICT-vaardigheden mag daarbij niet onderschat worden. Het gevaar is dan ook niet denkbeeldig dat ICT-integratie de kloof vergroot door uit te gaan van een bepaalde voorkennis die bij bepaalde doelgroepen in mindere mate aanwezig is. Zo moet men er rekening mee houden dat bepaalde groepen thuis vaak niet over een computer beschikken. Om verschillen in de thuissituatie te compenseren is voldoende toegang tot de pc voor alle leerlingen essentieel. Daarnaast kan de onderwijsinstelling specifieke acties ondernemen naar bepaalde doelgroepen, dit zowel naar vaardigheden als naar toegang tot ICT-

infrastructuur. De raad merkt op dat initiatieven zoals het openstellen van infrastructuur buiten de lesuren niet automatisch leiden tot gelijke onderwijskansen. Het aanbod alleen is onvoldoende om bepaalde doelgroepen tot gebruik ervan te overtuigen. Verder wenst de raad te waarschuwen voor onwenselijke implicaties voor het onderwijspersoneel wat betreft het garanderen van voldoende toezicht buiten de reguliere onderwijstijd.

De raad verwijst in deze context naar het hogergenoemde gebrek aan cijfers inzake de digitale kloof. Wanneer de overheid specifieke acties opzet naar doelgroepen, is het van groot belang om de effecten op gelijke onderwijskansen te kunnen opvolgen.

De minister benadrukt terecht de mogelijkheden van ICT ter ondersteuning van mensen met beperkingen. Hij focust daarbij vooral op het buitengewoon onderwijs. De raad merkt op dat dit geldt voor alle onderwijsvormen en -niveaus.

Tenslotte stelt de raad dat de introductie van vormen van afstandslernen niet tot gevolg mag hebben dat kosten worden doorgeschoven op de leerling, student of cursist. Hij denkt daarbij in de eerste plaats aan het afdrukken van documenten.

2.2 Voorwaarden voor effectieve ICT-integratie in alle onderwijsniveaus

2.2.1 Beleidsvoerend vermogen van onderwijsinstellingen

Visie

De minister wijst er terecht op dat onderwijsinstellingen werk moeten maken van een visie op ICT. Het is immers in de praktijk aangetoond dat een onderwijsinstelling met een uitgewerkte visie beter presteert. In het leerplichtonderwijs zou deze visieontwikkeling moeten gebeuren in het kader van de implementatie van de vakoverschrijdende eindtermen.

Instrumenten

De overheid kan aan scholen instrumenten aanreiken om een visie op ICT uit te werken. Hier pleit de Vlor voor het gebruik van 'halffabrikaten' in plaats van volledig afgewerkte instrumenten. Het aanbieden van een gebruiksklaar plan houdt immers het gevaar in van ondoordacht gebruik, en is als dusdanig net een bedreiging voor de beleidskracht van de school².

Scholengemeenschap

De minister stelt dat uit evaluaties van de inspectie blijkt dat de schaalgrootte van de scholengemeenschappen ideaal is om de middelen voor ICT-coördinatie optimaal te laten renderen. De raad vraagt naar de empirische bron van deze bewering. De raad is ervan overtuigd dat de scholengemeenschap als platform kan functioneren waardoor versnippering

² In de probleemverkenning van de Vlor over beleidsvoerend vermogen, stelt E. Verbiest: "Het halffabriek is, zoals de naam aanduidt, geen afgerond product. Het vraagt uitdrukkelijk om bewerking en aanpassing aan de specifieke situatie van de school die het gebruikt. [...] Op deze wijze wordt door de ontwikkeling van beleid en visie, door systematisch en planmatig werken en door het realiseren van draagvlak ook verdere ontwikkeling van schoolinterne capaciteiten gestimuleerd".

vermeden wordt, maar dat deze meerwaarde niet zozeer bepaald wordt door de schaalgrootte dan wel door het feit van samenwerking zelf.

Bundeling en uitwisseling van expertise

De raad pleit sterk voor het stroomlijnen van expertise binnen de scholen en tussen scholen en/of instellingen onderling (netwerking). Zo kunnen bijvoorbeeld lerarenopleidingen en hun stagescholen beiden winst boeken wanneer ze op vlak van ICT kunnen overleggen en van elkaar leren. Er is nood aan een kenniscentrum waar alle betrokkenen terecht kunnen voor ondersteuning.

Projectmatige ondersteuning

Voor het buitengewoon onderwijs somt de minister een drietal ondersteuningsprojecten op. De raad pleit ervoor om na te gaan of een sterkere bundeling van de bestaande expertise mogelijk is zodat versnippering en overlap vermeden kunnen worden. Verschillende initiatieven voor het buitengewoon onderwijs zijn nu reeds verenigd onder de noemer “ICT helpt” (www.icthelpt.be).

Wat de projectmatige ondersteuning betreft, vindt de raad het erg belangrijk om de benutting van deze bestaande subsidie- en ondersteuningskanalen te koppelen aan het ontwikkelen van beleidskracht.

ICT-coördinator

De raad gaat akkoord met de minister waar hij stelt dat de rol van de coördinator niet louter technisch kan zijn, maar vooral een pedagogische dimensie heeft via de ondersteuning van de vakleerkracht en onderwijzer bij de implementatie van het ICT-curriculum. De coördinator moet een goede coach zijn die het leren van zijn collega's bevordert. Hij is goed geplaatst om interne nascholingen te organiseren. De raad wijst erop dat het huidige lesurenpakket in het geheel niet volstaat om alle taken die uit het hier voorgestelde ICT-beleid voortvloeien ook waar te maken. De raad betwijfelt bovendien sterk of het doorschuiven van bepaalde taken naar anderen (schoolwebsite, ICT-ondersteuning van schooladministratie,...) een oplossing biedt. Hij stelt voor scholen aan te moedigen om te werken met functiebeschrijvingen op maat van de eigen situatie. Een functiebeschrijving kan de verschillende taken verdelen in clusters. De invulling van de taken zal afhangen van de competentie van de betrokkenen of de bereidheid om ze te verwerven.

De minister stelt dat hij de betrokkenheid van de ICT-coördinatoren wil verankeren door hen actief te betrekken bij het ICT-ondersteuningsbeleid. De raad neemt aan dat hiermee het beleid op macroniveau bedoeld wordt. De bedoeling van de minister is hier niet geheel duidelijk.

De ICT-coördinator moet in de eerste plaats betrokken zijn bij het ICT-beleid van de school en/of scholengemeenschap. De raad wijst erop dat de capaciteit van de school om goede leermiddelen te kiezen vooral in verband staat met het vermogen van de school om haar visie op de meerwaarde van ICT in onderwijs consequent in de praktijk te brengen.

Risico's van ICT-integratie in onderwijs

De minister haalt in de beleidsnota enkele risico's aan met betrekking tot het gebruik van ICT in onderwijs. Enkele belangrijke risico's worden echter niet vermeld. In het leerplichtonderwijs houdt het gebruik van nieuwe communicatiemethoden zoals e-mail en sms belangrijke risico's in voor de communicatie met ouders. Berichten komen vaak enkel terecht bij de leerling. Bovendien moet de school bewaken dat het informele (en soms onduidelijke) taalgebruik dat vaak gepaard gaat met deze communicatievormen niet leidt tot een communicatiekloof met ouders. Het ICT-beleid op school zou rekening moeten houden met mogelijke implicaties van het instrumenteel ICT-gebruik binnen de schooladministratie voor de communicatie met ouders en tussen leerlingen onderling.

Een ander belangrijk risico is de zogenaamde 'information overload'. Nieuwe technologieën maken het zeer eenvoudig om veel informatie ter beschikking te stellen. Maar de gebruiker ziet daardoor vaak de bomen niet meer door het bos. Ook dat beschouwt de raad als een belangrijke uitdaging voor het beleidsvoerend vermogen: een adequate selectie van de informatie die de school aan haar leerlingen en leerkrachten ter beschikking stelt.

Proeftuinen

De minister beschouwt de proeftuinen als een belangrijk beleidsinstrument dat hij ook in het kader van ICT-vernieuwingen wil inzetten. De raad verwijst in dat verband naar zijn advies van 26 mei 2005 over de organisatie van tijdelijke projecten in het onderwijs waar hij stelt dat er nog steeds zeer veel onduidelijkheden zijn in verband met de proeftuinen op vlak van doelstellingen, opvolging, evaluatie, veralgemeenbaarheid,... De raad pleit er opnieuw voor om die onduidelijkheid zo spoedig mogelijk weg te werken.

2.2.2 Deskundigheid van het onderwijspersoneel

Lerarenopleiding

De raad onderschrijft de vraag van de minister om ICT in voldoende mate te integreren in het curriculum van de lerarenopleidingen, zodat de toekomstige leerkracht over de nodige ICT-competenties beschikt.

De raad sluit zich aan bij de wens dat de lerarenopleiding de vakdidactiek inzake ICT verder moet ontwikkelen. De lerarenopleiding moet bovendien aandacht besteden aan het belang van visieontwikkeling en van een geïntegreerde benadering van ICT.

Nascholing

Het beleidsplan stelt dat het aanbod van nascholingsorganisaties aangepast moet worden aan de integratie van de nieuwe vakoverschrijdende eindtermen. O.a. in de regionale expertisenetwerken zal de nadruk gelegd worden op de invoering van de ICT-eindtermen en ontwikkelingsdoelen. De raad beveelt aan om hierbij te focussen op de ontwikkeling van ondersteunende initiatieven m.b.t. het gebruik van ICT in de lessen. ICT integreren vraagt een specifieke deskundigheid.

Daarnaast moet er ook een nascholingsaanbod zijn dat meer beleidsgericht is. De ICT-coördinator is immers ook een beleidsmedewerker, die mee instaat voor het concipiëren en implementeren van het ICT-beleid op niveau van de school en scholengemeenschap. Nascholing terzake kan de ontwikkeling en implementatie van dat beleid ondersteunen.

Verder vraagt de raad dat de overheid zou zoeken naar een sterkere vorm van kwaliteitsbewaking van de verschillende nascholingsinitiatieven. Er blijken op dat punt aanzienlijke verschillen te bestaan en de kwaliteit en relevantie zouden niet overal gegarandeerd zijn.

De raad beveelt aan om scholen te stimuleren om in hun nascholingsbeleid rekening te houden met de verschillen tussen individuele leerkrachten, om ervoor te zorgen dat alle leerkrachten aangemoedigd worden om hun bekwaamheid op het vlak van ICT te vergroten. De raad wijst er verder op dat voor de uitvoering van de doelstellingen inzake nascholing zoals geformuleerd in dit beleidsplan, voldoende middelen voorzien moeten worden.

M.b.t. deskundigheidsbevordering wijst de minister op het belang van zelfredzaamheid bij onderwijspersoneel (probleemoplossend vermogen). De raad deelt de zorg van de minister dat elke leerkracht over een aantal technische basisvaardigheden zou beschikken. De raad vindt echter 'zelfredzaamheid' een te negatief en vaag geformuleerd begrip. Om bruikbaar te zijn moeten de grenzen ervan beter aangeduid en de inhoud geconcretiseerd worden.

2.2.3 Kwaliteitsvolle infrastructuur

Nood aan actuele cijfergegevens

De beleidsevaluatie die gepubliceerd werd in 2003 bevat relevante cijfergegevens maar anno 2007 is er nood aan een actualisering. De raad pleit ervoor om regelmatig actuele cijfergegevens te publiceren. De raad verwacht in die zin veel van de in ontwikkeling zijnde ICT-monitor die een regelmatige update mogelijk moet maken.

Openstellen van ICT-infrastructuur

De minister wil instellingen aanmoedigen om infrastructuur ter beschikking te stellen van leerlingen, studenten en cursisten buiten de contacturen en open te stellen naar de bredere omgeving. De raad wenst te waarschuwen voor onwenselijke implicaties voor het personeel en verwijst hier eveneens naar zijn opmerkingen over het concept 'brede school' (zie punt 4.12 van het Advies over de beleidsnota 2004-2009 van 20 januari 2005, punt 5 van het Advies over het voorontwerp van Vlaams jeugdbeleidsplan 2006-2009 van 25 oktober 2005). Ook in dit beleidsplan blijft dat concept vaag en wordt het niet nader geoperationaliseerd.

Middelen voor regelmatige vernieuwing van apparatuur

Na de investeringen in ICT-infrastructuur via PC-KD, vindt nu een eenmalige inhaaloperatie voor ICT-infrastructuur plaats. Daarna moeten scholen hun ICT-infrastructuur vanuit hun werkingsbudget financieren. De raad wijst erop dat de beoogde ICT-integratie niet mogelijk is met de bestaande werkingsbudgetten van de onderwijsinstellingen. Hardware moet immers om de drie à vier jaar vernieuwd worden. Dat vertegenwoordigt al snel een aanzienlijk deel in het globale werkingsbudget. De raad vreest dat scholen hun werkingsmiddelen eerder zullen moeten besteden aan meer acute noden (bijvoorbeeld huisvesting) zodat de noodzakelijke grondige vernieuwingen onmogelijk worden. Realistische budgetten binnen de basisfinanciering moeten de onderwijsinstellingen toelaten om aan lange termijnplanning te doen inzake ICT-investeringen.

2.2.4 Aangepast beleid inzake software en digitale leermiddelen

De minister wil een educatieve portaalsite opzetten die zal fungeren als centraal toegangloket voor educatieve informatie en ondersteuning. Daarbij wil hij lesgevers stimuleren om zelf leermiddelen te ontwikkelen. Er zijn her en der verspreid heel wat initiatieven, maar er is te weinig uitwisseling. De raad waardeert het initiatief van de overheid om hier stimulerend op te treden in het bundelen van expertise en in het uitwisselen van ervaringen en concrete materialen.

De raad onderschrijft de intentie van de minister om digitale archieven (binnen en buiten onderwijs) maximaal te ontsluiten voor gebruik in het onderwijs. Hij denkt daarbij aan het archief van de vrt³, maar ook aan reeds ontwikkelde materialen in het kader van e-leren (VDAB), BIS,... De compatibiliteit met de elektronische leerplatformen die nu volop hun intrede doen in het onderwijs, moet er in de toekomst voor zorgen dat leraren voor de uitwerking van hun vakinhouden over een ruim aanbod aan multimediale materialen kunnen beschikken.

2.2.5 ICT-monitor

De raad waardeert het initiatief van de minister om tot onderzoek en monitoring te komen inzake ICT-infrastructuur en –competenties. Hij vraagt daarbij ook aandacht voor vakdidactisch onderzoek, dat leerkrachten kan ondersteunen in hun onderwijspraktijk.

Mia Douterlungne
administrateur-generaal

Ann Demeulemeester
voorzitter

³ Zie ook het Advies van 23 juni 2005 over de toekomst van de openbare omroep n.a.v. de nieuwe beheersovereenkomst van de vrt